

Комунальний заклад вищої освіти
«хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра спеціальної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА (МАГІСТЕРСЬКА) РОБОТА

Соціалізація дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного
розвитку засобами арттерапії

Виконала: студентка групи СОМ-2(2)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Руденко Тетяна Анатоліївна
Керівник: Горшкова Г.В.,
доктор філософії, доцент,
доцент кафедри спеціальної освіти,
Рецензент: Бохонкова Ю.О.
Нормоконтроль: Штепенко А.

Запоріжжя

2024 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 78 с., 3 рис., 9 табл., 60 джерел, 3 додатки.

Об'єкт дослідження: соціалізація молодших школярів із затримкою психічного розвитку.

Предмет дослідження: соціалізація молодших школярів із затримкою психічного розвитку засобами арттерапії.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати і емпірично дослідити ефективність використання засобів арттерапії в процесі соціалізації дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Для вирішення поставлених завдань використано наступні методи дослідження:

- теоретичні (вивчення і аналіз літературних джерел, узагальнення та систематизація);
- емпіричні: педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи), використано комплекс методик М. Рожкова «Діагностика рівня соціалізації учня», методика А. Фурмана «Дослідження соціальної адаптованості», які забезпечили діагностику: рівня соціалізації, дослідження рівня соціальної адаптованості, активності, автономності та моральної вихованості учнів.
- статистичні: якісний та кількісний аналіз емпіричних показників.

Молодші школярі із затримкою психічного розвитку мають навчитися жити і взаємодіяти в колективі. Арттерапія виступає одним із ефективних засобів соціалізації та спрямована на усвідомлення та оволодіння різними соціальними ролями, соціальним досвідом ефективної взаємодії в соціумі.

АРТТЕРАПІЯ, СОЦІАЛІЗАЦІЯ, ЗАТРИМКА ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ, СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

ВСТУП

Актуальність дослідження полягає в тому, що в процесі демократизації українського суспільства набула поширення ідея гуманізації освіти та пріоритету особистості. Всебічний розвиток, навчання, виховання, виявлення талантів, соціалізація особистості для життя в суспільстві, цивілізована взаємодія з природою, прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, свідомий життєвий вибір і самореалізація, відповідальність, праця, участь у громадській діяльності, бережливе ставлення до сім'ї, країни і довкілля, спрямованість діяльності на користь іншим людям і суспільству-важливі компетенції, які повинні набути учні у процесі навчання в освітньому закладі.

Розвиток суспільно-політичного устрою України ставить нові вимоги до системи освіти, в тому числі до освіти людей з особливими потребами. Це має забезпечити рівні освітні можливості та подальшу активну участь у житті суспільства для всіх без винятку громадян. Концепція спеціальної освіти в Україні передбачає успішну реалізацію людьми з інвалідністю своїх загальнолюдських прав, становлення їх як повноцінних громадян своєї країни та створення умов для того, щоб їхній освітній і соціальний статус відповідав потребам суспільства.

Проблема організації процесів навчання та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, особливо учнів початкових класів у системі початкової освіти, набуває все більшої актуальності. Молодші школярі з особливими освітніми потребами потребують особливого підходу до навчання та виховання через особливості свого розвитку. Такі діти відчувають труднощі у спілкуванні з оточуючими та пізнанні навколишнього світу.

Діти з особливими освітніми потребами, на думку багатьох батьків, повинні відчувати себе захищеними від різних проблем у зовнішньому світі в

перші роки життя. Однак, таке ставлення дорослих шкодить повноцінному розвитку особистості. Дитина відчуває себе ізольованою від навколишнього світу, не може реалізувати свій потенціал і має вузьке коло інтересів.

Серед сучасних засобів соціалізації дітей з особливими потребами важливе місце посідають корекційно-педагогічні напрямки, такі як арттерапія, яка акцентує увагу на особистості, звертає увагу на внутрішній світ дитини та створює довірливу атмосферу.

Дослідження, присвячені питанням соціалізації особистості, своїм корінням сягають у 90-ті рр. XIX ст., зокрема, до праць таких відомих західних науковців, як Г. Тард, Ф. Гіддінгс, Е. Берджес. Проблеми соціалізації продуктивно вивчалися представниками багатьох соціологічних теорій: Т. Парсонсом, Р. Мертоном, Дж. Мідом, Т. Лукманом, П. Бергером та ін.

Вивчення процесу соціалізації як системи, розробку основ її теорії, соціально-педагогічних витоків здійснювали І. Зверєва, А. Капська, Л. Коваль, М. Лукашевич, Т. Кравченко, Ю. Возна, В. Ільїна, І. Огороднікова, С. Фудруй, І. Рогальська, С. Харченко, І. Печенко, Н. Лавриченко.

Помітний внесок в аналіз аспектів соціалізації зробили українські дослідники: Л. Азу, М. Лавриненко, Н. Лавриченко, І. Мартинюк, В. Пилипенко, С. Макеєв, М. Шульга, Н. Костенко, А. Ручка, Н. Соколев, Л. Сокурянська, Н.Цимбалюк та ін.

Значну кількість робіт присвятили впливу арт-терапії на дітей із особливими потребами такі науковці: І. Бех, В.Бондар, С. Болтівець, Г. Бондаренко, Т. Данилова, Т. Ілляшенко, А. Кігічак, А. Колупаєва, О. Кондрицька, О. Коротчук, Л. Обухова, О. Хохліна, О. Чебикіна, та ін.. Проте, незважаючи на актуальність, зазначена науково-педагогічна проблема не набула повною мірою розвитку в теорії і практиці навчання дітей.

Актуальність розглянутої проблематики визначила вибір теми кваліфікаційної (магістерської) роботи у такій редакції: «Соціалізація дітей

молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку засобами арттерапії».

Об'єкт дослідження: соціалізація молодших школярів із затримкою психічного розвитку.

Предмет дослідження: соціалізація молодших школярів із затримкою психічного розвитку засобами арттерапії.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати і емпірично дослідити ефективність використання засобів арттерапії в процесі соціалізації дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати сутність та зміст поняття «соціалізація».
2. Дослідити сучасні підходи до визначення поняття «затримка психічного розвитку» та значення арттерапії в процесі соціалізації дітей із затримкою психічного розвитку.
3. Визначити шляхи діагностики соціалізації молодших школярів із затримкою психічного розвитку.
4. Розробити програму соціалізації дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку засобами арттерапії та емпірично перевірити ефективність зазначеної програми.

Для вирішення поставлених завдань використано наступні методи дослідження:

- теоретичні (вивчення і аналіз літературних джерел, узагальнення та систематизація);
- емпіричні: педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи), використано комплекс методик М. Рожкова «Діагностика рівня соціалізації учня», методика А. Фурмана «Дослідження соціальної адаптованості», які забезпечили діагностику: рівня соціалізації, дослідження рівня соціальної адаптованості, активності, автономності та моральної вихованості учнів.
- статистичні: якісний та кількісний аналіз емпіричних показників.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять:

- вчення про сутність та зміст поняття «соціалізація» (Т. Алексеєнко, Ю. Бойчун, Т. Герасимів, В. Рюль, І. Татьянчикова);
- наукові підходи до визначення поняття «затримка психічного розвитку» (В. Войтко, О. Гаяш, В. Ковальов, І. Мамайчук, О. Семенцов);
- вчення про роль арттерапії в процесі соціалізації дітей із затримкою психічного розвитку (І. Бабій, Т. Гніда, Н. Калька, В. Костіков, О. Медведєва).

Теоретична значущість роботи полягає у тому, що проаналізовано сутність та зміст поняття «соціалізація»; досліджено сучасні підходи до визначення поняття «затримка психічного розвитку», досліджено роль арттерапії в процесі соціалізації дітей із затримкою психічного розвитку.

Практична значущість дослідження полягає у тому, що запропоновано діагностичний інструментарій дослідження стану соціалізації молодших школярів із затримкою психічного розвитку; розроблено та експериментально апробовано програму соціалізації молодших школярів із затримкою психічного розвитку засобами арттерапії. Результати, що отримано у ході дослідження, можуть бути використані студентами під час вивчення специфіки роботи з дітьми із особливими освітніми потребами у курсі соціально-педагогічних і психолого-корекційних дисциплін, корекційними педагогами, вчителями, фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів.

База дослідження. Запорізький навчально-виховний комплекс «Запорізька Січ» військово-спортивного профілю Запорізької міської ради Запорізької області, ЗНВК «Основа».

Апробація результатів дослідження на Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічні орієнтири освіти та реабілітації в умовах воєнного стану та повоєнного часу: проблеми, рішення, перспективи».

Руденко Т. Соціалізація молодших школярів з особливими освітніми потребами з використанням арттерапії.

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний обсяг роботи викладено на 61 сторінці, загальний обсяг дослідження складає 78 сторінок. Дослідження містить 9 таблиць, 3 рисунки.

ВИСНОВКИ

Теоретичне обґрунтування впливу арттерапії на соціалізацію молодших школярів із затримкою психічного розвитку та результати емпіричного дослідження дозволили досягнути мети нашого дослідження та сформулювати висновки відповідно до поставлених завдань.

1. Під час узагальнення результатів дослідження теоретичних джерел проаналізовано сутність та зміст поняття «соціалізація» та встановлено, що поняття «соціалізація» визначається як процес і результат засвоєння і активного відтворення індивідом соціального досвіду і, перш за все, системи соціальних ролей. Соціалізація реалізується в спілкуванні і діяльності на різних вікових етапах, особливого значення набуває у молодшому шкільному віці. Важливим інститутом соціалізації виступає школа.

2. У ході дослідження з'ясовано сучасні підходи до визначення поняття «затримка психічного розвитку» та значення арттерапії в процесі соціалізації дітей із затримкою психічного розвитку. Встановлено, що затримка психічного розвитку – один з типів дизонтогенезу, при якому спостерігається затримка темпу формування пізнавальних процесів та емоційної сфери з їх тимчасовою фіксацією на більш ранніх вікових етапах. Основні характеристики особистості дитини з ЗПР пов'язуються з розвитком вищих психічних функцій, тому важливо, щоб педагогічне управління розвитком дитини відбувалося через створення умов для вростання компонентів соціального досвіду в структуру особистості дитини, що сприяє формуванню його власної картини світу в єдності свідомості, відносини і поведінки. Соціалізація молодших школярів із затримкою психічного розвитку спрямована на формування їх здатності орієнтуватися в навколишньому світі, дотримуючись відповідних правил і норм поведінки, що, в майбутньому, буде визначати їх успішність у житті в цілому. Молодші школярі із затримкою психічного розвитку мають навчитися жити і взаємодіяти в

колективі. Арттерапія виступає одним із ефективних засобів соціалізації та спрямована на усвідомлення та оволодіння різними соціальними ролями, соціальним досвідом ефективної взаємодії в соціумі.

3. В межах дослідження проведено педагогічний експеримент, який відбувався у три етапи (констатувальний, формувальний, контрольний етапи). Дослідження відбулось на базі ЗНВК «Запорізька Січ» та ЗНВК «Основа». У дослідженні прийняли участь дві групи – експериментальна та контрольна, по 18 дітей із ЗПР у кожній. У більшості дітей в обох групах було констатовано низький рівень соціалізації та соціальної та особистісної адаптованості», а певна кількість дітей взагалі мали очевидний рівень дезадаптованості.

У процесі формувального етапу педагогічного експерименту в освітній процес експериментальної групи протягом чотирьох тижнів було впроваджено програму соціалізації, спрямовану на підвищення рівня соціалізації молодших школярів із ЗПР засобами арттерапії. Ефективність впровадженої програми було досліджено через повторне діагностування на контрольному етапі. Результати повторного діагностування соціальної адаптованості у ЕГ засвідчили позитивну динаміку. В КГ значних змін не відбулося.

Отже, нами доведено ефективність програми соціалізації молодших школярів із затримкою психічного розвитку з використанням засобів арттерапії.

Таким чином, можна стверджувати, що завдання дослідження виконані, мета магістерської роботи досягнута. Разом з цим варто зауважити, що, дана робота не претендує на завершеність дослідження з даної проблеми та буде продовжена. Перспективи подальшої роботи вбачаємо у вдосконаленні використання засобів арттерапії для підвищення соціалізації молодших школярів із затримкою психічного розвитку в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Теоретична значущість роботи полягає у тому, що проаналізовано сутність та зміст поняття «соціалізація»; досліджено сучасні підходи до визначення поняття «затримка психічного розвитку», досліджено роль арттерапії в процесі соціалізації дітей із затримкою психічного розвитку.

Практична значущість дослідження полягає у тому, що запропоновано діагностичний інструментарій дослідження стану соціалізації молодших школярів із затримкою психічного розвитку; розроблено та експериментально апробовано програму соціалізації молодших школярів із затримкою психічного розвитку засобами арттерапії. Результати, що отримано у ході дослідження, можуть бути використані студентами під час вивчення специфіки роботи з дітьми із особливими освітніми потребами у курсі соціально-педагогічних і психолого-корекційних дисциплін, корекційними педагогами, вчителями, фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів.